

den faktiska

Fritänkaren

Nr. 84 Februari 1999

Åttonde årgångens nummer 3.

Innehåll :

Doktor Sandy om Einstein (<i>med flera debatter</i>)	2
JBW blandar sig i Shakespeare-debatten	4
Dostojevskij hälsar på (<i>ur "Stadens pärla"</i>)	6
Dimitrij Sjostakovitj's femton symfonier	10
Heja Forsblom in memoriam	11
Adolf Grün in memoriam	11
Filmer	12
Kulturkalender, februari 2000	13
<i>Balkan :</i>	13
Magsårsflykten, del 9	13
Konvalescensresan, del 4: <i>Bulgarisk situation (forts.)</i>	15
<i>Indien & Tibet :</i>	16
Nya vägar i Indien, del 13: <i>In i mörkaste Sikkim.</i>	16
Den omöjliga resan till Leh, del 8	18
Kinesiska miniatyrer	19

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som återger den svenska upplagans viktigaste artiklar i översättning.)

Den är inte avhängig någon religiös eller politisk förening eller organisation.

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("*Fritänkaren*", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge; i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 25.1.2000

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Doktor Sandy om Einstein.

Den internationella tidskriften "Time" förvånade hela världen med att till århundradets man utkora Albert Einstein, fastän de flesta hade tippat antingen Hitler, Churchill eller Chaplin. Så här kommenterade doktor Sandy valet:

"Jag fann det överraskande att Time International utkorat Albert Einstein till århundradets person, om jag dock är benägen att hålla med dem. Han kan mycket väl vara både århundradets mest inflytelserika man och dess mest kontroversiella. Även om han utan tvivel var en mycket god människa, så var hans livsverk på gott och ont.

Hans största insats var utan tvivel hans upplösning av den materialistiska världsåskådningen, det att han påvisade otillräckligheten i en empiriskt vetenskaplig verklighetsuppfattning grundad på enbart logik och matematik, genom vilket han slog upp dörren för nödvändigheten av näst intill metafysik.

Mera diskutabelt var hans forcerande av utvecklingen av atombomben. Han trodde att nazisterna kunde frambringa den och insisterade därför på att USA gjorde detsamma. Men tyskarna kom aldrig ens i närheten av atombomben. USA tillverkade den och använde den mot civila, mycket väl medvetna om att tyskarna aldrig hade ett kärnvapenprogram och att japanerna var fullständigt försvarslösa mot den. Allt detta kunde hänföras till Einsteins minussida.

Detta för oss in på det tjugonde århundradets svåraste problematik - nödvändigheten att behärska och ta ansvar för både det onda med det goda med risk för bestående omänsklighet. I många avseenden var Einstein den förste att leda in mänskligheten på denna vanskliga väg. Mänsklighetens problem idag överskrider den mänskliga förmågan. Vi står inför globala miljökriser som människan inte har någon känd erfarenhet av. Dessa kriser kommer att tvinga människan till att ta ställning mot sig själv. Jag vet hur kritisk du är mot Kinas omänskliga folkbegränsningspolitik, och hela världen upprörs därav av mänskliga och mycket naturliga skäl, men vi måste inse det faktum att sådana omänskliga åtgärder kan vara det enda sättet att försäkra mänskligheten om en framtid.

Vi är sex miljarder idag. För 40 år sedan var vi bara tre miljarder. Om 20 år är vi bara 12 miljarder. Tio år därefter kan vi vara 20 miljarder, och då är det inte längre så 'bara'. Det kan bli överbefolkat till och med i länder som Skottland och Sverige, och majoriteten av våra nordliga befolkningar kan då vara negrer, kineser eller andra asiater.

Naturen kan ingripa och orsaka världskatastrofer genom stormar och epidemier, till exempel genom Aids, malaria och tuberkulos. Det vore enligt min mening den bästa lösningen, ty då skulle mänsklighetens traumata bli mindre än om befolknings-explosionen resulterade i ändlösa terrorkrig.

Jag drar bara försiktiga konturer och antyder tänkbara möjligheter.

Beträffande din intressanta fråga om Jesus kan ha överlevt sin korsfästelse skulle jag uppskatta hans chanser till 10%. Blod-och-vatten-fenomenet indikerar naturligtvis att han klarade sig, men sedan blev han gravlagd i cirka 24 timmar. Det minskar hans chanser till 5%, då han lämnades ensam i ett mörkt kallt och fuktigt rum utan någon medicinsk tillsyn. Kan han ha öppnat graven själv från insidan? Ingen chans. Om han kom ut levande måste han ha haft hjälp från utomstående. Chanserna för denna möjlighet och för att han därefter kan ha fortsatt leva ett någorlunda normalt liv efter ett sådant trauma skulle jag uppskatta till maximalt 2%.

Du får publicera detta under min signatur.

Din gamle doktor Sandy. "

Tidskriften *Time's* mycket ambitiösa uppställning av hela det senaste årtusendets viktigaste personer måste naturligtvis missa i åtskilligt. Inte ett ord nämndes om Goethe och Schiller eller om Tolstoj och Dostojevskij, 18-e respektive 19-e århundradets troligen viktigaste författare. Andra som saknades var medeltidens störste mystiker Bernhard av Clairvaux, dess störste vetenskapsman Moses Maimonides, renässansens störste banbrytare inom arkitekturen Leon Battista Alberti, den störste och klokaste av alla kättare Giordano Bruno (jämför hans föregångare Mäster Eckhart), Rembrandt, Spinoza, Händel, Victor Hugo, Stefan Zweig och många andra, medan det var glädjande att se Giotto, Saladin, Henrik Sjöfararen, Drottning Christina av Sverige (i två sammanhang) ihågkomna bland andra.

Överlag sken den amerikanska partiskheten igenom. Franklin D. Roosevelt fick andra plats efter Einstein, och överväldigande artiklar gavs även Jefferson, Edison och fler prominenta personer från USA än från något annat land, som om USA alltid hade stått för det enda initiativet i världshistorien (från och med Jefferson).

Kort sagt, sådana uppställningar är givetvis roliga men föga tillförlitliga.

Även andra debatter pågår:

"Som du vet har jag måst ta avstånd från Mikael Roséns judefientliga publikationer. Jag finner honom beklagansvärd. - Och skandalöst är det att inte den "lutherska" kyrkan i likhet med sin moderkyrka erkänt förekommande antisemitism, eller kanske snarare judehat, vilket inte riktigt är samma sak, inte i första hand rasbetingat(?).

Om Mozarts musik har sagts, som du vet, att dess noter kan jämföras med stenarna i ett hus - tar man bort en enda rasar alltsammans. Liknande är det med Kyrkans urkunder, Gamla och Nya Testamentets skrifter. Om det som betygas bara till dels är sant, så är det hela bara något mycket mänskligt, ja, relativt och högst otillförlitligt. Det blir att göra Gud till lögnare. Men det paradoxala är att i "Skriften" är allt mänskligt och allt gudomligt (enligt Kyrkans tro). Ingenting av detta är ju något man måste tro, just bara vad man får tänka och tro. Och det har avseende bland annat på vad som sagts om Jesu korsdöd. (*Apg. 17:10-11*)

Det är nästan en litet judisk humor i det du skriver om att judarna klarat sig med den ende Guden före den kristna tideräkningen och utan någon Jesus. Det är en form av *self defence* hos judarna, om de skulle uttrycka sig så. För i verkligheten har den ständiga tanken på och bönen om Messias alltid varit med - alltifrån Adams dagar, kunde det sägas; för judiska lärde och fromma har haft underbara och mycket djupa saker att säga om sin Messias (vilket jag får nöja mig med att här bara antyda. (*Se även Matt. 22:41f*)"

- Komminister Kjell Burman.

Vi tackar Kjell för hans välkomna synpunkter i debatten, och det vore mycket intressant att höra hans synpunkter på den nya Bibelöversättningen i hans egenskap av representant för den svenska högkyrkan.

Även Mikael Rosén har hört av sig:

"Vad du skriver om Adoremus" (*hans tidskrift*) "och judarna är NONSENS!"

Han skriver en hel del annat nonsens också, tydligen tycker han att hela Fritänkaren bara är nonsens, (den meningen uttryckte han redan för 7 år sedan,) men ändå tycks han läsa den.

JBW blandar sig i Shakespearedebatten.

Tack för alla dina senaste fax, vilka jag har fördjupat mig i så intensivt, att jag helt enkelt måste blanda mig i er Shakespearedebatt, ehuru det inte alls är mitt område. Men är man en gång förälskad i sitt enda modersmål och ordets konst, och bemödar man sig om att i någon mån underhålla denna skänk från ovan, hur fjärran från alla svensktalande länder man än befinner sig, så måste man helt enkelt engagera sig i spörsmål som intimt berör språkligheten. Shakespeares dramer (vem som än skrev dem) förblir det yppersta som skrivits i mänsklighetens historia hittills, och deras språk är det mest mänskliga och universella som finns vid sidan av endast Bibeln, Homeros och Dante. Därför angår det oss alla och inte minst mig.

I ditt senaste nummer domineras debatten av argument för William Stanley och av John Bede, som med rätta försvarar Sin engelsman. Det har han rätt till, och han gör det med den äran. Men jag vill gärna göra något för att bemöta inte bara honom utan även (framför allt) Laila Roths en gång i tiden så ytterst värtaliga argument för William Stanley.

Vad som slog mig när jag läste William Stanleys brev (i primitiv faxåtergivning men dock fullt tydligt) var exakt det samma som slog mig när jag en gång läste William Shakespeares bevarade testamente. Egendomligt nog finns här något gemensamt, ehuru det är två totalt väsensskilda sorters skrivelser. Men vad de har gemensamt är (i mitt tycke) något ytterst relevant i er Shakespearedebatt.

1. *William Stanleys 5 brev.* De är allesammans helt formella skrivelser som rör triviala angelägenheter och är avfattade utan ett spår av poetisk ådra. I brev 3 har Titherley trott sig ha funnit ett antal Shakespeareska uttryck, men alla dessa uttryck är mycket vanliga samtalsfraser, som vem som helst under den tiden troligen uttryckte dagligen. Jag finner inga övertygande gemensamma nämnare mellan språkligheterna i Stanleys brev och det Shakespeareska dramaspråket. Detta utesluter naturligtvis på intet vis möjligheten att Stanley ändå kan vara dramatikern i förklädnad. På den punkten är jag helt inne på John Bedes linje.

2. *Shakespeares testamente.* Det är nu ett antal år sedan jag en gång läste detta, och jag vore tacksam om du kunde faxa över en avskrift av det vid tillfälle, men vad jag minns av det är att jag erfor exakt samma känsla och reaktion som inför Stanleys brev: torr, genomtråkig, totalt andefattig läsning utan något spår av den poetiska ådran. Min själ protesterade och sade: "Det här kan inte vara Shakespeare." Det stämde inte. Ekvationen var omöjlig. Långt senare fick jag förklaringen: det var troligen Shakespeares dramer som inte var Shakespeare.

Mitt sunda förnuft säger mig, att om en person en gång lärt sig skriva som Shakespeare, så kan han aldrig mer skriva något tråkigt eller andefattigt, något utan den karakteristiska Shakespeareska stigman. Skriver man en gång gudomligt så kan man aldrig mer skriva mindre än gudomligt, vad det än handlar om. Skriver man då även brev och testamenten, så måste de färgas av samma hjärteblod som flöt ut i dramerna. En författare kan helt enkelt inte nöja sig med mindre. Han måste hålla stilen, eller han är förlorad.

Därmed är för mig både Stanley och Shakespeare förlorade som kandidater, mest igenom att andra skrifter av dem finns bevarade som saknar det rätta stilistiska fingeravtrycket. Francis Bacon verkar tämligen överbevisad om att inte vara författaren. Kvar finns endast Marlowe.

Låt mig försöka skissera min uppfattning av hans säregna psykologiska fall, med risk för att i omständlighet göra mig skyldig till en alldeles egen Marlowe-Shakespeare-teori.

Marlowe föds alltså i en ytterst enkel familj i Canterbury med en skomakare till pappa. Vid femton år handplockas han ut av ärkebiskopen av Canterbury till att få en alldeles speciell utbildning. Hur kommer det sig att den teorin aldrig har

formulerats, att Kit Marlowe kan ha varit ett oäkta barn, som placerats ut hos den enklaste tänkbara familj för att den eventuellt riktiga fadern skulle slippa besvärligheter? Kit Marlowes begåvning synes ha varit osedvanligt briljant från början till slut och röjer aldrig något skomakarpåbrå. Han kan mycket väl ha varit den oäkta sonen till en hur högt uppsatt aristokrat som helst och varför inte till själva drottningen? Han lär ha haft samma röda hår som hon.

Om så var fallet skulle det förklara mycket av mysteriet. Det skulle från början ha stämplat Marlowes liv med nödvändigheten att alltid bära mask, att alltid dölja sin verkliga identitet. Redan hans första offentliga alster, (här bygger jag vidare på din teori om 'Martin Marprelate',) ges ut anonymt under pseudonym och väcker stormar av kontroverser. Han gör karriär i Cambridge och tar sin doktorsgrad med flygande färger och blir avporträtterad som en riktig elisabetan. Han umgås med Sir Walter Raleigh och i dennes farliga fritänkarkretsar och börjar omsider uppträda offentligt som sig själv men som dramatiker: allt vad han har att säga uttrycks genom rollspel. Hans debut är Tamburlaine the Great, kejsaren av Asien, som sätter sig över allt och alla i en överväldigande vältalighet och förolämpar hela Islam, som han utdömer, medan han ändå menar sig stå på god fot med Gud. Detta totala övermod utmärker sedan hela Marlowes dramatiska produktion. Naturligtvis får han fiender. Regeringen skickar spioner på honom, som avlägger rapporter om hans 'ateism' och som yrkar på att han stoppas, då hans inflytande kan vara samhällsfarligt. När en spion, den ynklige puritanen Baines, påpekar för drottningen att Marlowe även sysslar med falskmynteri har det gått för långt. Marlowe försvinner genom ett mystiskt krogbråk med dödlig utgång för Marlowes del, så att till och med hans förmenta lik försvinner. Ett dödsintyg påträffat mer än 300 år senare bidrar till att sprida dunkel över saken, då det så uppenbarligen är konstruerat. Allt tyder på att Marlowes död var ett arrangemang för att få Marlowe att försvinna så att han ändå kunde fortsätta med sin verksamhet i fred för saboterande spioner och angivare.

Han hade då redan erövrat scenen och behärskade den totalt. Den enda stora pjäs utom hans egna som då rönt framgång var Thomas Kyds "Den spanska tragedin" som uppenbarligen Marlowe ändå hade skrivit själv men i Thomas Kyds namn med dennes tacksamma tillåtelse.

Han behövde alltså inte sitt eget namn. Han behärskade konsten. Det var tillräckligt. Han kunde använda vilka andra namn som helst för att ändå producera sina pjäser och frossa i den kärlek för mänskligheten han funnit ett medel att uttrycka genom dramatiken. Fyra månader efter Marlowes arrangerade död utkommer det första verket av William Shakespeare, ett i stil och form näst intill identiskt verk med Marlowes sista under sitt eget namn.

Sedan var det bara att fortsätta. Thomas Kyd var borta, men Marlowe hade funnit Shakespeare i stället. Troligen ingick även Will Stanley i samarbetet, då han ansvarade för dessa teatersällskap, deras verksamhet och repertoarer.

Som Carl O. Nordling påpekar går det inte att bortse från doktor Mendenhalls metod, varigenom han bevisat Marlowes och Shakespeares stilar såsom varande identiska. Att Shakespeares tankeinhåll sedan mer och mer avviker från den unge Marlowes (ihågkommande John Bedes argument om Shakespeares högre utvecklade blomsterspråk) kan med största naturlighet hänföras till en inre utveckling hos skalden.

Nu vill jag inte orda för mycket om detta då jag inte vill riskera att brevet blir ohanterligt långt och då jag även har andra saker att säga.

Om din vän och kollega Mikael Rosén vägrar att följa sin katolska kyrka och bejudarna om ursäkt för 20 års trakasserier genom sin tidning torde han enligt den katolska kyrkans regler vara hemfallen åt den eviga fördömsen i helvetet, men han kanske inte tror på sådant. I så fall är han inte katolik utan fritänkare.

Jag förmodar att du även väntar på någon kommentar till Karmapas avfall, som ju är årets första stora sensation i dessa nejder. Han var ju den enda tibetan som kineserna litade på och trodde på som sin bulvan och mutkolv. Han ville inte bli trodd om sådant och slog därför bakut och försvann hem till Dalai Lama till Indien, vilket är det bästa som har hänt tibetanerna sedan Dalai Lamas egen flykt 1959. Jag har själv fått träffa Karmapa här och talat med honom, en brådmogen ung man med energi och beslutsamhet och ett lovande civillkurage. Han kom ihåg mig från Tsurpu, där jag ju besökt honom ett antal gånger tidigare för att följa med hans utveckling. Ju närmare han fortsättningsvis håller sig till Dalai Lama, desto bättre för alla. Jag tror inte att han kommer att bege sig till Rumtek i Sikkim. Här gäller det nu främst för honom att ta det lugnt tills Indien fått tid på sig till att svälja och acceptera hans ankomst.

Ställ gärna frågor, både om detta och om Shakespeare eller andra ämnen. Det gäller även dina läsare.

Som man säger i Sverige: Vi hörs! - JBW." (Johannes B. Westerberg).

Kommentar. Johannes är själv faderlös och har aldrig ens fått veta vem hans far var, varför han bättre än de flesta kan känna in sig i en situation som den han föreslår att kan ha varit Christopher Marlowes. Shakespeare-debatten fortsätter.

Dostojevskij hälsar på.

"Den natten drömde jag om Dostojevskij. Jag drömde att han personligen kom på besök till mig och satte sig på en stol mitt emot mig och talade till mig. När jag efteråt vaknade mindes jag drömmen så oerhört väl, att jag fortfarande tyckte mig höra hans röst, och kristallklart mindes jag varje ord han hade sagt mig i drömmen. Så väl har jag aldrig kommit ihåg en dröm förut, och ännu idag kan jag tydligt erinra mig varje detalj i drömmen. Så fort jag hade vaknat skrev jag ner allt jag kom ihåg av vad han hade sagt.

Han var väl klädd och satt ledigt och bekvämt i en av mina bättre stolar med det vänstra benet över det högra och med höger hand i fickan. Han talade lugnt, och jag fick det intrycket att han hade kommit enär jag hade bjudit honom.

"Fjodor Mikhailovitj Dostojevskij. Nej, vi har inte setts förut, men jag är glad att ni äntligen har tagit initiativet till att vi har kunnat träffas."

Så introducerade han sig när han kom in, ty han var inte först säker på att jag visste vem han var, vilket jag inte heller var. Hans ord skingrade alla mina tvivel. Vad som gjorde att jag tvivlade var att hans skägg inte alls var så stripigt och att han inte såg det minsta tård eller sjuk ut. Han var bred om bringan och verkade både frisk och energisk, som om han just ämnade författa hela 'Brott och straff' på en dag.

"Jag förstår ert problem beträffande *****, men var inte rädd för att forska vidare i saken. Förr eller senare skall ni finna honom, och jag gissar att doktor Golds rättor har med hans hemlighet att göra. Men det var inte det jag ville tala med er om. Jag kom egentligen hit för att förklara mig för er.

Ni förstår, det har skrivits så mycket goja om mig. Inte nog med att jag skrev alltför mycket goja själv - ingen i litteraturhistorien har genom pennan pratat så mycket strunt som jag, utom möjligen James Joyce - och det har liksom inspirerat alla som har läst mig till att dessutom skriva lika mycket goja till om just den person som mer än någon annan gjort sig skyldig till goja."

"Är det sant att ni i tjugoårsåldern en gång våldtog en liten flicka i en bastu?" kunde jag i drömmen inte låta bli att fråga.

"Ha-ha! Ingen fråga har gjort mig mera mystisk inför eftervärlden! Strakhov, den lögnaren, parasiten, boven, Foma Fomitjs livslevande inkarnation, påstår att jag har

skrutit om sådana bravader, och själv har han inte aktat sig för god för att över min likkista skryta över de av mina synder som var långt värre. Jag föraktar den stackars Strakhov, den evige diletanten, konstnärernas hyena. Men jag tänker inte ge världen det nöjet att beröva den den skadeglädjen att få spekulera över mina påstådda barnaskändningar, jag, som älskade barn mer än någon annan i min samtid, jag, som allena i litteraturen har gjort barn till helgon! Dickens allena var lika bra som jag på den punkten, men han offrade realismen för sentimentalitet, vilket alla hans underbara barn lider av.

Men jag kom inte hit bara för att prata goja. Bäste *****, det fröjdar mig så att få komma hit och prata litet med er. Ni anar inte hur jag har sett fram emot det.

Vad jag ville förklara för er var först och främst detta: ni ser att det inte går någon nöd på mig. Jag har det bra, jag är lycklig, jag har kläder och mat för dagen, jag får mina hygieniska krav tillgodosedda, pengar har jag visserligen inte, men om det är något man klarar sig bättre utan än med är det det. Jag kan resa som jag vill, jag har världens ädlaste och mest idealiska hustru - den perfekta mentalsköterskan för mig - och jag får arbeta fritt. Det enda jag led av under fångenskapen i Sibirien var att jag inte fick arbeta. Jag behandlades alltid väl, man respekterade mig i allmänhet, och jag fick alltid goda beskyddare bland mina överordnade - därigenom levde jag genom hela min fångenskap närmast som en privilegierad. Så privilegierad som jag var såsom sibirisk straffånge tror jag ingen före eller efter mig har varit. Aldrig fick jag prygel, och på grund av min epilepsi slapp jag till och med sporadiskt kroppsarbete. Epilepsin började i Sibirien och blev mitt bästa skydd mot att råka ut för dålig behandling: den stämplade mig från början som något heligt och värnadsvärt inför allas ögon.

Och genom mina Sibirienår lärde jag mig känna människorna som ingen har känt dem förut, och jag kunde skriva min första riktiga roman 'Döda huset'. I den romanen var det inte jag som satt i sibirisk fångenskap, utan med mig satt hela mänskligheten, och genom den boken fick hela mänskligheten känna hur det kändes och lära sig av erfarenheten. Solsjenitsyn har haft litet nytt att komma med. Det var samma helvete, men han blev från början till slut sämre behandlad än jag och lärde sig därav en bitterhet som tyvärr blivit avgörande för hela hans liv. Jag värjde mig mot fasorna med kärlek och epilepsi. Han hade ingenting att värja sig med.

Strafflägren i Sibirien är en universell och evig företeelse. Endast den som har suttit där eller lärt sig av andras erfarenheter där vet något om livet och människan. Den som inte har suttit där eller åtminstone satt sig in där har gått miste om kanske den nya tidens viktigaste erfarenhet och upplevelse - lika viktig som Dantes inferno och ett bokstavligt förverkligande av detsamma.

Men nu börjar jag närma mig det som jag ville komma fram till. Vad var mina förlorade år i Sibirien, mina hopplösa pekuniära omständigheter, min sjukdom och dess lidanden och alla de älskade mina som jag fick begrava, mot mitt livs stora tragedi? Och vad var då mitt livs stora tragedi? Jo, det var det jag ville förklara för dig.

Redan från barndomen var jag varmt religiös. Från början av min levnad var jag fast förankrad i den uppfattningen att en religiös livsåskådning allenast kunde medföra ett mänskligt liv och ge mänskligheten en framtid. Det var ett axiom och en självklarhet för mig från mina första minnen till min död.

I Petersburg kom jag i dåligt sällskap. Berusad av min första framgång, förblindad av äregirighet och storhetsvansinne, stolthet och högfärd kom jag i kretsen av revolutionärer, anarkister, ateister och andra gudlösa materialister. En av dem var Bjelinskij, vars heroiska och rättframma natur jag älskade, men hans ateism och religionsfientlighet var det som förde mig inför exekutionsplutonen och till Sibirien. I stället för att lyda mitt eget samvetes röst och följa min egen linje hade jag

blivit livegen under Bjelinskij och andra ateister och talat deras ord i stället för mina egna. Det kostade mig nästan livet och fyra tukthusår i Sibirien och min hälsa.

Vis av lärdomen tog jag vid min återkomst till civilisationen mig det före att i allt vad jag skrev hylla andligheten och motarbeta materialismen och ateismen. Mitt bästa vapen mot ateismen var själva det religiösa tvivlet. Det låter paradoxalt och är det också, men faktum är, att den som tvivlar och grubblar tror, medan den som inte tvivlar det minsta, den som antingen är säker på Gud eller på hans obefintlighet, är förlorad. Ja, den som är säker på något religiöst systems perfektion och ofelbarhet är lika vilsen som en ateist. Endast genom att ständigt grubbla och tvivla kan man hålla någon verklig kontakt med Gud och evigheten levande inom sig. Och sålunda blev just tvivlet, förevigat genom tragiska gestalter som Stavrogin och Ivan Karamasov, mitt klart effektivaste vapen mot oandligheten.

Min största och öppnaste attack mot ateismen och materialismen var 'Onda andar'. Där försökte jag faktiskt avrätta kommunismen för all framtid, och jag trodde först att jag hade lyckats, men mot slutet insåg jag mer och mer att jag hade misslyckats, och detta var mitt livs stora tragedi. Hela mitt liv kämpade jag för allt heligt och andligt mot all nihilism, och under Rysslands historias två underbaraste årtionden utkämpade jag denna kamp mot materialismen med framgång. Men jag blev tvungen att inse att revolutionen ändå måste komma, att religionen ändå skulle bli utsatt för anarkisters utrotningsförsök, att Ryssland ändå måste falla för just nihilisternas terrordiktatur, att allt vad jag hade kämpat för och givit mitt liv i kampen för skulle med våld reduceras till intet. Och denna insikt allenast fick mitt hjärta att brista.

Kvar idag lever endast mina romaner och mina erfarenheter. Efter mig ha Tolstoj och Tjechov, Pasternak och Solsjenitsyn stridit för mitt arv, och endast genom att själv pröva på mina erfarenheter i Sibirien har Solsjenitsyn lyckats genomskåda hela den kommunistiska lögnen, den terror baserad på lögn som Sovjetunionen är och har varit alltsedan revolutionen.

Det var vad jag ville säga dig. Jag vill ingalunda uppmana någon till kamp mot Sovjetunionen och kommunismen - de faller bäst själva, och förlåtelse genom kärlek är det enda i livet som kan hjälpa upp någon genom brott uppkommen hopplös situation - utan jag ville endast för dig förklara mitt livs verkliga tragedi. Nu kan du lugnt sova vidare."

Och därmed stod han upp och gick ut."

ur kap. 32 i "*Stadens pärla*", andra delen,
(apropå den aktuella situationen i Groznyj, Tjetjenien.)

"*Stadens pärla*" finns nu komplett i tre delar, tillsammans 245 sidor (A4).

Här är Förordet:

"Detta är en roman och ingenting annat. Varje figur är en uppdiktad person som saknar varje tillstymmelse till förebild i verkligheten, med ett enda undantag: Pentti, som i verkligheten var en holländare i Amsterdam. Det enda övriga som har med verkligheten att göra är själva miljöskildringen, främst vad beträffar Göteborg. Dock är den beskrivna stadsdelen 'Gårda', som faktiskt existerar i Göteborg, bara en allegori, som står för alla de gamla fina trähusdominerade stadsdelar som konsekvent revs under 60-70-talen: Masthugget, Annedal, Landala, Olskroken och större delen av Haga. Det skildrade kvarteret 'PärLAN' hette i verkligheten 'Kastanjen' och rönte precis det öde som skildras i boken. Efter rivningen fick tomterna stå obebyggda ett ansenligt antal år innan de bebyggdes.

Denna rivningshistoria och uteliggarroman är en variant på den gamla fabeln om oskulden från landet som kommer till staden och där går förlorad i det allmänna

fördärvet. Samtidigt är det en travesti på Dantes Komedi men i omvänd ordning: den börjar i paradiset och slutar i helvetet.

Paradiset skildras då som en pastoral idyll i förra sekelskiftets finlandssvenska skärgård längs den finländska sydkusten i en märklig allegori om ett kärleksmysterium i Runebergs episka stil. I Skärselden är den första bekantskapen med storstaden, här Göteborg, romanens tyngdpunkt, den verkliga rivningshistorien med åskådliggörandet av hur korruption och miljöförstöring går hand i hand. Helvetet är den mest kontroversiella delen. Här behandlas drogproblemet som samhällsfenomen och som resultat av samhällets urspårning. Huvudpersonen är drogmotståndare men lider av hjärtfel och märker att hasch lindrar hans plågor, varför han själv ofrivilligt halkar in i ett uppslitande narkomandrama, så att vi får uppleva narkomanmentaliteten inifrån.

Vad vi har är en märklig samhällskritisk social roman om uteliggare och narkomaner skildrad från det ovanliga perspektivet finländska invandrare, Sveriges största sociala minoritet. Det är författarens andra sociala roman. Den första, "Rännstenen", handlar om interner på ett sinnessjukhus, den tredje analyserar homosexualitetens tragedi, den fjärde heter "En prostituerads död" och handlar om sådant. Den femte fortsätter in i den undre världen under den bisarra titeln "Trasan och träskets hemlighet" och behandlar främst terrorism i skuggan av Palmemordet."

Och slutordet :

"De flesta av de i romanen skildrade miljöerna har skattat åt förgängelsen genom rivningsraseriet. Den som väl känner Göteborg genomskådar genast, att den skildrade stadsdelen "Gårda" i själva verket är Haga, där man återfinner både de nämnda Kaponjärgatan, Västra Skansgatan samt Haga Nygata och Östergata. Emellertid finns inte romanens Haga längre. Denna stadsdel var den sista som återstod efter rivningsraseriets epidemiska härjningar bland alla gamla pittoreska arbetarstadsdelar i Göteborg bestående mest av landshövdingehus (trähus om trevåningsträhus med bottenvåning i sten) och den enda som folk till slut reste sig för att försvara, främst arkitekter. De hade framgång och lyckades rädda en hel del, och därigenom fick man faktiskt en del av Haga att bevara sin prägel och överleva, om ock det mesta ändå revs.

Den inledande rivningshistorien i början av juni 1982 återges exakt som det gick till i verkligheten, om man bortser från att rivningen inte skördade några liv. Ärtsoppssällskapets sammankomster blomstrade ännu i slutet av 70-talet i fastigheten Engelbrektsgratan 63, ett charmigt gammalt stenhus utan hiss och centralvärme men vars enda fel var en kraftig lutning, som gav en betydande del av charmen. Frikyrkolokalen i vilken Pentti gav sin "hippie-predikan" var antingen den nu renoverade lokal där Domkyrkans Gosskör numera har sin verksamhet eller den gamla Sionkyrkan vid Haga Östergata, en legendarisk fastighet för ateljéer, konserter och studios. Utsikten som Ludde beundrar från Ellinors lägenhet är från Eldaregatan i övre Masthugget.

Göteborgaren känner säkert igen många andra beskrivna miljöer och stämningar från staden som den var förr, då de flesta av dessa tyvärr inte finns mera.

Romanen skrevs inom ett år 1981-82. Redigering och inskrivning på dator utfördes hösten 1999 med endast minimala ändringar i grundtexten. Manusets lag i årtal hos Schildts i Helsingfors oläst i deras valv tills vi personligen fick hämta det tillbaka.

Vid denna datorinskrivning kan vi bara konstatera, att romanen fortfarande är aktuell efter 18 år i främst sin udd mot det hänsynslösa armbågssamhället som styrs av osynliga byråkrater bakom ointagliga skrivbordsmurar och som skapat det

konsekventa miljöförstörelingssamhälle vi har idag, vilket hotar bli det dominerande elementet för hela EU."

Dimitrij Sjostakovitjs femton symfonier.

Det har berättats, att Sibelius en gång råkade ut för en Sjostakovitj-symfoni. Han lyssnade tålmodigt genom hela mastodontverket utan att yttra ett ord. När det var över sade han bara: "Som Mahler fast värre." Och han fick dem som hörde det att lova att inte föra det ordet vidare. Som bekant hade ju Mahler aldrig fallit Sibelius i smaken, då han rentav nekat Mahler att få framföra hans symfonier.

Ingen kan förneka Sjostakovitjs totala yrkesskicklighet. Rent tekniskt står han bland de allra främsta i hela 1900-talet. Men vad båtär all denna tekniska briljans och suveräna yrkesskicklighet till när det då ändå låter så djävligt som det låter?

Vi får aldrig glömma Duke Ellingtons klassiska kriterium på god musik: "Om det låter bra, så *är* det bra. Om det inte låter bra, så *är* det inte bra."

Därmed faller Dimitrij Sjostakovitj ohjälpligt under bilan. Denne mästare kunde inte komponera ren musik. All hans musik låter från början till slut som om han konsekvent struntade i hur det lät, som om han aldrig någonsin ägnat sig åt någon estetisk självkritik, och som om disharmonier var hans enda stora passionerade intresse i hela livet. Så såg han ut också: det finns inte en bild på honom utan konsekvent nerdragna mungipor.

Då finns det de som försvarar honom med, att han ju inte hade det så lätt här i livet. Han led ju under Stalin! Ja, visst fan led han under Stalin! Vem led inte under Stalin? Dock synes just Sjostakovitj ha lidit i viss mån mindre än andra. Han skrev ju sin lysande andra symfoni med kör och allt till Oktoberrevolutionens odödliga ära, i den tredje symfonin (också med pampig slutkör) hyllar han den Första Maj med dess Röda Torget-parader som proletariats diktators stora helgdag, även så sena symfonier som nr. 11 och 12 (1956-61) är lovprisningar till den röda revolutionens sak, och vad mer gjorde han inte för att musikaliskt grundmura Sovjetstatens otvetydiga moral? Själve Stalin hade anledning att vara honom tacksam, han fick Stalinpriset för sin pianokvintett opus 57 (1940), och 1949 komponerade han oratoriet "Sången om skogarna" som är ett lovprisande monument över Stalins heroiska ansträngningar för att omskapa hela naturen och anpassa denna efter Sovjetmänniskan. Han var deputerad i den ryska sovjetrepublikens högsta Sovjet och bar äretiteln "Den ryska Sovjetrepublikens folkkonstnär", han mottog både Leninorden, Den Röda Arbetsfanans orden och massor med Stalinmedaljer, som han uppbar med stolthet. Visst hade han det svårt! Men andra hade det betydligt svårare, såsom Osip Mandelstam, som i motsats till Sjostakovitj valde att aldrig någonsin ägna sig åt rövslickeri.

Och visst är somlig av Sjostakovitjs anskrämliga musik imponerande. Har man bara hört första satsen i hans Leningradsymfoni (nr. 7) glömmar man den aldrig. Den är uppbyggd ungefär som Ravels Bolero: ett mycket enkelt och banalt tema tas om och om igen i ständigt stigande crescendo, som kulminerar i det outhärdliga, men Sjostakovitj går längre än Ravel. Dennes Bolero avbryts just när det blir intressant, men Sjostakovitj infogar i sin marsch hela Leningrads belägring (i vilken 600,000 människor omkom) i en ständigt stegrande och skärande förtvivlan, kriget slår igenom med hela sin fasansfullt omänskliga verklighet, här blir disharmonierna verkligen opportuna i sin målande realism, och det hela blir ett så ohyggligt uttryck för den totala omänskligheten och lidandet, att detta stycke om något av Sjostakovitj alltid måste förbli på repertoaren, om inte för annat så för att påminna framtiden om det ohyggliga 1900-talet när det var som värst.

Heja Forsblom in memoriam.

Det blir inte lätt att skriva en minnesruna över Heja. Hennes liv var så sällsynt rikt och långt att det var närmast encyklopediskt. Själv skulle jag vara benägen att förära henne titeln "Kejsarinnan av Sarvsalö", ty hennes gård Jeppas var nyckelpunkten för flera människors liv på Sarvsalö än något annat ställe.

Mest och helst minns man dock det outtröttligt stora varma hjärtat. Alla barn älskade Heja vilka de än var och var de än kom från, och aldrig var någon välkomnare på Jeppas än vilka barn som helst.

Heja var väl den sista av den "stora generationen" kvar på Sarvsalö, som upplevt, genomlevt och överlevt både första världskriget, inbördeskriget 1918, vinterkriget 1940 och andra världskriget. Hennes minnen därifrån var, liksom allas som genomlevt dessa fasor, alltför överväldigande och rikliga. Fastän hon som dam åtminstone slapp skyttegravar och kulspruteeld uppträdde hon dock vid fronten men på scen med mindre skadlig verkan för soldaterna. Hon torde snarare ha haft motsatt effekt än kriget.

Alltför mycket kunde skrivas om ett så långt och rikt och framför allt energiskt liv. Vi bör därför hålla oss till så litet som möjligt. Hon var ju faktiskt godsägare med en värld av praktiska angelägenheter att hålla reda på inklusive jordbruk och svinstior, medan hon varvade allt det jordnära med lika professionell målarkonst som Winston Churchill. Även hennes vidlyftiga familj med ett helt universum av kusiner, bryllingar och skyddslingar kunde knappast någon annan än hon hålla reda på. Inte konstigt att hennes omvärld susade av legender som liksom ständigt multiplicerade sig själva som om hon bestod en egen infektionshärd - i positiv bemärkelse.

Det är väl inte så många numera som minns gamle professor Söderholm, som så fort det gavs möjlighet rymde det energiska kraftfältet kring Jeppas för att fara ut och fiska på Jungfrusund, där han rofullt guppade i sin lilla båt, en stor rund karl i påtaglig och kanske farlig disproportion till båten. Den tiden lär väl också vara tämligen försvunnen i antikens legender när hennes båda blonda döttrar, prinsessorna av Rösund, utgjorde världens medelpunkt för alla Pernå sockens romantiskt lagda kavaljerer. Pyret blev ju nästan cirkusprinsessa med tiden med sin förkärlek för ridkonster. Och alla festerna, kräftkalasen framför allt!

I 96 år fick hon hålla på. Ännu för 25 år sedan pustade Pyret av utmattning inför sin moders outtröttliga hejdlöshet. Hon gick inte av för hackor, och kanske det skulle ett helt millenniumskiftes brakfester till för att hon äntligen skulle bli mätt på att leva - man kan ju knappast begära mer än ett millenniumskifte i livet.

Adolf Grün in memoriam.

Han hörde till Hagabions första stamkunder, där han alltid satt trivsamt och höll låda så länge kaféet höll öppet på kvällarna, hans karakteristiska röst genljudande över hela kroglokalen. Det märktes alltid genast när han befann sig i närheten, ty han pratade mest och högst av alla och på det bästa tänkbara sätt - han kunde alltid ge de bästa praktiska råd och tips om allt trivialt som alls kunde bringa huvudbry i livet. Han var hjälpsamheten själv och spred alltid en gemytlig trivsel omkring sig med sitt varma hjärtliga sätt, som aldrig falerade.

Genom sitt målaryrke ådrog han sig i början av 80-talet en bestående yrkesskada troligen i form av bensén-förgiftning. Det fastnade i kroppen och orsakade honom ständigt accelererande problem främst med hjärtat. Bensén hör ju till de giftigaste ämnen som finns och användes för 20-30 år sedan i katastrofal utsträckning som lösningsmedel utan att någon anade hur förödande giftigt det var. I det senaste

numret av "Nexus Nya Tider" förekommer en fantastisk artikel om HIV och Aids (av Hulda Regehr Clark, Ph.D, N.D,) där hon påstår att alla Aids-drabbade har påvisat en kombination av bensen i kroppen och tarmparasiten Leverflundran i Thymus, och att detta alltså skulle vara orsaken till Aids. Får man bensen i kroppen samlas det i Thymus, och då dras Leverflundran dit, om man har den i tarmen, och därav utlöses HIV och Aids.

Nu fick aldrig vår gode vän Adolf något sådant utan höll kroniskt humöret uppe vilka besvärliga spratt hans hjärta än spelade honom. Han förblev ungdomlig och glad hela livet och slog oss slutligen med häpnad med att när det var färdigt ha uppnått en ålder av 59 år. Han verkade inte ens medelålders.

Filmer.

"Det sjätte sinnet" är en mycket gripande film och den mest kvalificerade spökfilm som kanske någonsin gjorts. En barnpsykolog (Bruce Willis) misslyckas med en patient som följaktligen begår självmord, varefter psykologen får en andra chans med ett liknande fall - och lyckas över all förväntan men med högst oväntade konsekvenser i form av chockerande insikter i sitt eget fall. Mera konkret bör inte avslöjas om denna ytterst raffinerade och genialiska intrig, som i sin uppbyggnad direkt för tankarna till självaste "Citizen Kane".

Men en stor och djup sorg vilar över hela filmen och dominerar den med en utsäglich smärta. Detta är kanske filmens mest märkliga egenskap och höjer dess realism till en oförglömlig nivå. Det har sällan gjorts en intelligentare film om insikter i andevärlden, och filmens främsta rollprestation är inte Bruce Willis utan den lille pojken, (spelad av Haley Joel Osment, 11 år,) som lider av att spöken hemsöker honom och kräver av honom att han ska hjälpa dem. Hans besökande spöken är alla av samma sort: offer som inte själva insett att de är döda eller hur det gick till att de dog, eller som blev mördade utan att det någonsin klarades upp, och liknande. Filmens kanske märkligaste egenskap är dess psykoanalys av de döda: den beskriver faktiskt döda själars psykologi. Detta tillspetsas med att de enda döda som Haley Joel Osment får kontakt med är sådana döda som inte är medvetna om att de är döda. Detta är om möjligt ett omöjligt helvete att reda upp, men med Bruce Willis' hjälp lyckas pojken med det omöjliga - och lyckas till och med hjälpa sin egen barnpsykolog till insikt om mer än av denna världen.

Som konstverk är M. Night Shyamalans film en femstjärnig fullträff - ingen tvekan om saken. Ändå är den mycket strängt återhållen hela vägen. Den är långsam och mörk, och endast gradvis och försiktigt kommer spökerierna i gång, som aldrig blir teatraliska. En underbar saga om liv och död och livets innersta mysterium att se om och om igen.

"Instinct" med Anthony Hopkins i huvudrollen är en annan mycket gripande och tänkvärd film, där huvudpersonen, en professor som studerar gorillor i Afrika, tar parti för naturen och djuren mot de onda mänskorna. Han blir tagen av mänskorna för en farlig kriminaldåre och inspärrad på livstid. Mänskorna har alltså rätt att döda djuren, men ingen mänska har rätt att försvara djuren mot deras mänskliga mördare. Filmen åskådliggör på ett suveränt sätt människans omänskligt absurda ställning mot naturen i sin totalt brutaliserade denaturalisering.

GP-kritikern Mats Johnson har utfärdat en varning för "Instinct" och utmärkt denna varning med en avskräckande dödsbete. Återigen måste vi fråga: hur dum får en filmkritiker vara? Han har uppenbarligen inte begripit någonting av detta fascinerande psykologiska drama om en av de få som vågar ta naturen i försvar mot människan och som därmed fokuserar en problematik som idag är kanske hela mänsklighetens mest angelägna. Enligt Frankrikes miljöminister mördades 300,000

sjöfåglar genom oljekatastrofen i Biscayabukten. Endast 12,000 av dessa kunde räddas till livet. Där gick alltså 288,000 liv förlorade i ett svep genom meningslöst slarv från människans sida, och människan går helt fri från ansvar, ty människan är ju människa, och det gör ingenting om liv går till spillo så länge det bara inte är människoliv.

Vi refererar till detta nummers inledande artikel av doktor Sandy.

Som vanligt har Fritänkaren till 1999 års bästa film utsett en som de flesta ignorerat. Det blev inte Roberto Benignis "*La vita é bella*", ej heller blev det "*Den polska bruden*" eller vare sig "*Shakespeare in Love*" eller "*Elizabeth*", hur suveräna dessa än var, utan en helt annan film: den italiensk-engelska verklighetsskildringen "*Te med Mussolini*" av Franco Zeffirelli, för dess mänskliga rikedom skull, för de talrika fantastiska skådespelarprestationerna, (främst Maggie Smith, Joan Plowright och Cher,) för den fint inkännande regin och för blotta företaget att fästa denna makalösa sanna saga på film.

Kulturkalender, februari 2000.

1 : 350 år sedan René Descartes avled i Stockholm.

2 : Fritz Kreisler 125 år.

- 30 år sedan Bertrand Russell avled.

6 : Zsa Zsa Gabor 80 år.

8 : Lana Turner 80 år, ("*Postiljonen ringer alltid två gånger*", version 1 från 1946).

- Jack Lemmon 75 år.

10 : Doktor Alex Comfort 80 år ("*The Joy of Sex*").

- Mark Spitz 50 år.

19 : Prins Andrew 40 år.

- 200 år sedan Napoleon etablerade sig som "Förste konsuln" och blev diktator.

22 : *Luis Buñuel* 100 år.

26 : Israels och Egyptens diplomatiska förbindelser fyller 20 år.

27 : Joanne Woodward 70 år.

- Englands *Labour Party* fyller 100 år.

Magsårsflykten, del 9.

Det dåliga vädret hade emellertid haft sina konsekvenser. Det var kallt, och när jag på kvällen gav mig ut för att bryta min fasta på mitt stamställe var det stängt. Två ställen var öppna. Det påminde mig om när jag med Freddy i mars 1993 jagade runt ett av stormväder och kyla ödelagt Athen förvandlat till en spökstad av nedlagda ställen. Ack, var fanns Freddy nu? Sedan han brutit med sin hustru, fallit för sin älskarinna och förlorat sin bostad hade han aldrig mer gett mig någon ny adress. Han var förlorad. Och så var jag i detta lamslagna Athen, som nästan var oigenkännligt. Till och med min gamla bar vid Omonia hade ersatts av ett rysligt junk-food-ställe. Skall nu även Athen omvandlas till ett amerikaniserat steriliserat stressdominerat narkotikaparadis för enbart speed-proselyter, som ett annat vedervärdigt New York? Måste hela världen amerikaniseras och bli lika monstruös som New York? Nej! Jag protesterar! Låt Athen åtminstone förbli grekiskt!

Jag fann en annan sylta med moussaka och grekisk sallad och retsina och kunde därmed känna mig någorlunda hemma igen, men stäng för all del igen alla dessa förfärliga junk-food-ställen! De är ju enbart ohälsosamma och har inte ens riktig bouzoukimusik att komma med!

Tydiligen framstod jag som pittoresk för mitt värdfolk, ty en av kyparna hade den otroliga vänligheten att förse mig med ett glas ouzo gratis. Samtidigt körde bouzoukiorkestern i gång. Det var bara en synt och en santouri, men det räckte. Musiken var äkta och helt på sin plats. Det kunde inte bli rättare.

Emellertid överträffades denna kvalificerade orkester av den lille dragspelaren nedanför mitt fönster. Han satt där hela dagen lång tydligen och började redan tidigt på morgonen. Det var samma låtar om och om igen, "Midnight in Moscow", "La Paloma", "O sole mio", gamla valser och gamla slagdängor. Det var hur solkigt och patetiskt som helst men alldeles fullkomligt musikaliskt. Det var levande musik utan förstärkare, utan elektricitet och helt utan åthävor: en hatt med plats för enstaka mynt från barmhärtiga förbipasserande var den enda compensationen. När jag gick förbi honom observerade jag honom noga: en liten äldre fyrkantig karl med mycket vakna och levande ögon, ungefär som Einsteins: fulla av melankoli, klarsynthet och med blick för mer än vad dödliga ser.

Emellertid var jag i vända. Jag fick icke kontakt med Icke och Lisbeth, och på hans kontor svarade bara en mycket kort automatisk telefonsvarare som lämnade plats för ett mycket kort meddelande: jag blev avbruten vad jag än sade. Dessutom blev vädret sämre igen med regn och rå kyla. Det avgjorde saken, och jag beslöt att genast fara vidare västerut. Athen var dyrare än någonsin, (100 kronor för en bristfällig middag med bara moussaka och sallad,) Freddy var förlorad, Icke och Lisbeth var borta, och andra vänner bodde långt utanför Athen. Friedrich hade sin hustru och sina svärföräldrar, även förra gången hade jag stört honom på en lördag, vilket jag inte ville göra om. Det tragiska beslutet fattades: Italien nästa. Hur råkallt det var illustreras av det faktum, att jag fortfarande gick med strumpor och skor. Bara i Simeonovo i Bulgarien hade jag kunnat värma fötterna i solen utan strumpor.

På "Dionysos" tjänstgjorde Mike, en engelsman, som kommit hit i juni för en sex veckors semester och sedan blivit kvar. Willy var borta, hans fest var över, och jag skulle aldrig få se honom mera, och därmed hade min relation med värdshuset Argos klippts av. Mike antydde dock något av en kontinuitet genom "Dionysos".

Typiskt nog började himlarna klarna så fort jag lämnat Athen, och en väderleksrapport lovade strålande solsken de närmaste dagarna.

Vid stationen dök av alla människor min rumskamrat från Dionysos upp, en kristen sydkorean, som inlett sin resa i januari 1996 (för tre år sedan). Han hade nästan sett hela världen, men han saknade ännu större delen av Afrika och Skandinavien. Han varnade mig speciellt för Filippinerna, där vem som helst kunde bli skjuten för att någon ville ha hans glasögon. Jag hade inga direkta ärenden till Filippinerna. Min sydkorean kunde därför lugnt låta bli att oro sig för någon omedelbar risk att någon äventyrlig medresenär plötsligt skulle bege sig till Filippinerna och i stället i salig stillhet läsa Bibeln hela vägen till Patras på sydkoreanska. Den var alldeles som en vanlig bibel men var helt oläslig.

På Filippinerna är 80% katoliker, men i Sydkorea är det bara 70% kristna. De är varken katoliker, protestanter eller ortodoxa, försäkrade min vän, utan amerikanskt kristna. Jag tänkte genast på Moonrörelsen och sympatiserade med återstoden procent buddhister.

Han varnade mig även för Israel. Där hade han haft en ohygglig erfarenhet. När han skulle lämna landet hade säkerhetspolisen slösat två timmar på att diskutera med honom. Till slut hade de hittat hans lilla fickdator och kommit åt *delete*-knappen, så att alla hans dagboksanteckningar från alla hans resor hade raderats på en sekund. Därmed hade säkerhetspoliserna blivit nöjda, återlämnat hans fickdator och sagt att allt nu var OK.

Jag rådde honom att hålla sig till kollegieblock och kulspetspennor. Det är mycket säkrare.

(forts. i nästa nummer.)

Konvalescensresan, del 4: Bulgarisk situation (fortsättning).

Under hösten har den store diktatorn Dimitrovs mausoleum vid paradtorget framför det Kungliga Slottet rivits. Det första försöket misslyckades, då mausoléets betongblock endast gled i sär något utan att ramla, men vid det andra försökets mera omfattande minering lyckades den stora förintelseexplosionen. Kvar av Bulgariens främsta monument över kommunismens slutgiltiga och eviga seger blev bara tegelstensfragment och järnfilspån.

I mausoléets ställe etablerades på paradplatsen ett nöjesfält med folkparksbänkar, karuseller, flygande gungor, en liten parodisk berg-och-dal-bana och en liten patetisk estrad för rockkonserter. Hela torget profanerades så totalt som möjligt. Det hade varit Bulgariens högtidsplats med galaföreställningar av operor som "Boris Godunov" och annan pomp och ståt. Nu var hela den högtidliga platsen framför det Kungliga Slottet för tillfället transformerad till en sorts bulgarisk oktoberfest för enbart frosserier i öl till ackompanjering av hela Tivolispektaklet och den vidrigaste tänkbara rockmusik förstärkt till bombkrevaders och gatuborrningsmaskinernas hjärnskallrande nivå. Det kunde inte bli värre.

Vi var olyckligtvis inbjudna dit lördag kväll av någon vän till Diana som var ljudtekniker. Så fort man kom inom hörhåll för den förfärliga megaförstärkta "musiken" ville man spy. Det kunde bara inte bli vidrigare. Diana och jag var helt överens och stannade där så kort som möjligt.

Stackars Putzik, familjens lilla hund, satt skälvande som ett asplöv med kronisk hjärtklappning i min famn hela tiden och ville inte lämna den. Vi var olycksbröder under detta tillfälle och hade bara varandra att ty oss till.

På vägen därifrån passerade vi en restaurang där det försiggick märkliga danser. Jag blev genast intresserad. Det visade sig vara ett bröllop på gång, och vi blev till och med inbjudna från gatan och bjudna på vin. Det var i alla fall bättre än oktoberfestens vedervärdiga öl. På bröllopet dansades det av hjärtans lust, och det var bara bulgariska folkdanser omväxlande med grekiska sådana till grekisk musik. Det var fullkomligt underbart. Men också här var musiken för hög, då den hänsynslöst förstärktes av högtalaranläggning alldeles i onödan. Det var omöjligt att gå nära den. Det förvånansvärda är att folk finner sig i sådant. I dånet från denna musik måste folk skrika till varandra och kunde ändå inte höra vad de sade utan kunde bara till svar skrika: "Va?" Detta är symptomatiskt.

Min ärevärdiga värdinna Jotka, 80 år, var dock inte av den meningen att minnesplatsen framför slottet hade skändats genom rivningen av mausoléet. "Detta mausoleum byggdes över en högst medelmåttig man, vars enda utmärkelse var en ständigt röd näsa genom stadigt vodkamissbruk. Om något var skamligt var det att det byggdes ett statsmonument över en sådan billig man." Nu har denne man i stället fått en ölfestplats med karuseller och rockestrad till monument över sig, vilket kanske hade passerat hans egen bristfälliga smak bättre.

Emellertid kvarhölls jag i Sofia mot min vilja. För första gången någonsin avgick tåget mot Istanbul i tid, och jag kom precis en minut för sent. Normalt har man fått vänta i timmar på detta alltid försenade tåg. Nu fann man sig snopet akterseglad av det, vilket tvingade en till ytterligare en dag och natt i Sofia. Då skulle jag åtminstone få tillfälle att träffa mina andra vänner.

Ludmila såg alldeles förtjusande ut. Hon har nu fått en ny egen lägenhet, en trerummare på 70 kvadratmeter ovanför "*The Irish Pub*", så hennes lycka verkar vara gjord. Sitt krig med sin man, som hon måste skiljas från, har hon överlåtit åt sin syster Diana, som ensam får ta emot alla stötarna av exets attacker mot familjen. Han har barrikaderat sig i Ludmilas sommarhus på samma tomt i Simeonovo där Dianas familj har sitt lilla hus, och han bedriver från sin förskansning en terrorverksamhet, som mest går ut på att kallblodigt mörda Dianas blommor. En fin liten 20-årig palm i

en kruka utanför huset hade han skurit sönder stammen på, så att den måste dö. En sådan psykologisk terrorism är dess värre oåtkomlig för lagen.

Desto trevligare var det att återse kompanjonerna i Polyglotos. Det går bra för dem, och Lili håller på att avsluta sitt hus. Den stora invigningen blir till jul i år, och jag är givetvis inbjuden. Det är ett stort hus långt ute i vildmarken utom räckhåll för civilisationen. Mera idealiskt kan det inte bli.

Kamen fick jag inte träffa, men desto mer fick jag tala med honom i telefon. Han arbetar frenetiskt på ett stort vetenskapligt verk på tyska, och jag kunde hjälpa honom med många relevanta uppgifter, exempelvis att Carl von Linné, som alltid stavas med C på svenska, stavas alltid med K på tyska. Han talar fortfarande svenska men har än så länge varken varit i Italien, Grekland eller Sverige. Det är den enda luckan i hans enorma utbildning.

Även Jevgenij håller på att bygga färdigt sitt hus, och när det väl är färdigt med solveranda och vinterträdgård har Diana fått vad hon vill ha. Jevgenij är duktig och en god brödvinnare men begränsad i sin egenskap av materialist. Maria, Dianas bästa väninna, kan varken med honom eller med Jotka.

Jotka var dock lika praktfull som någonsin. Vi diskuterade goternas ursprung, (jag hävdade den gamla åsikten att deras hemland troligen var Götaland eller Gotland eller båda,) vi diskuterade den katolska kyrkan, (hon var mycket insatt i mysterierna i södra Frankrike, som Henry Lincoln m.fl. skrivit sin berömda trilogi om. Hon berättade att fyra kardinaler på påvens anmodan rest till platsen för "Jesu verkliga grav" för att undersöka saken, att de belagt graven med insegel sedan de tagit med sig allt väsentligt, och därefter på påvens order belagt hela saken med tystnad). Jotka sågar påven utan pardon och betecknar honom som "farlig" såsom "kyrklig diktator". Jag kunde inte sträcka mig längre än till att medge att Hans Helighet i Rom nog hade sett sina bästa dagar.

(forts. i nästa nummer.)

Nya vägar i Indien, del 13.

Samvaron med Joanna gjorde det nästan omöjligt att lämna Darjeeling. Vi gick på underbara promenader tillsammans, jag förde henne till den underbara praktfulla Fredspagoden (om dock utsikten mot Kanjenjunga var höljd i moln) och tog henne med till mina favoritmatställen. Det var som om vi var gjorda för varandra, fastän vi båda hade långa och både invecklade och mångskiftande liv bakom oss. Men till slut måste vi skiljas. Hon ville fara ännu längre ut i naturen till den lilla byn Rimbik, medan jag hade ärenden till Sikkim, som låg längre bort och vart hon inte kunde följa mig. Hon försäkrade mig dock att hon säkert skulle vara kvar i området när jag kom tillbaka från Sikkim. För säkerhets skull gav jag henne dock min adress, i fall att....

Resan till Sikkim följande dag blev äventyrlig. Vägen var lika oöverträffbart vacker som alltid, men det framgick tydligt hur drabbad den var av jordskred. I Sikkim blev detta alltför påtagligt.

Vi var tretton personer i en jeep, och på ungefär halva vägen från Gangtok till Phudong i norra Sikkim hade ett jordskred varit så omfattande, att vägen inte kunnat repareras. Man hade till nöds plöjt upp en fåra och gjort den farbar genom stenläggning, men hur något annat fordon än jeepar kunde köra här översteg min fattningsförmåga. Backens stigning var 45 grader, och när vi kom dit fann vi en väldig militärtruck mitt i backen försatt i problem, som en annan militärtruck försökte lösa genom vinschning. Det lovade bli ett tidsödande projekt.

Vi blev först i kön, men snart hade vi femton andra fordon bakom oss som väntade lika otåligt som vi, medan vi på andra sidan om rasstället såg hur sexton andra fordon samlades för att bidra till den universella förstoppningen. Ett hundratal personer kom ut ur dessa fordon och ställde sig som en gladiatorspelspublik runt krisstället för att iakttä hur militärerna gjorde bort sig. Militärerna var mycket nervösa och skrek ut order som aldrig åtlyddes. Truckföraren med trucken som vinschades sågs mest gå runt hjulen på sin truck och vältra stora stenar bakom hjulen bakom den så att den åtminstone inte skulle åka baklänges.

Men vinschningen fungerade. Emellertid var tempot snigelfart i ultra-rapid. Man såg inte hur trucken rörde sig, men den rörde sig. Man såg rörelsen bara på det, att en navkapselskruv på det väldiga däcket plötsligt inte längre låg i norr utan i nordost. Det gick alltså framåt centimeter för centimeter medan hundratals människor från 33 fordon otåligt väntade och bevakade den till synes orörliga processen medan militärerna blev mer och mer nervösa. Samtidigt gick tiden, solen gick ner mot horisonten, det började blåsa kallt, jag satt orörlig kvar i min jeep med min dåliga mage med en ung mor med barn på armen som närmaste granne som oroligt levde och slog omkring sig och skrek och grät och var mycket förkyllt. De flesta damerna i jeepen snörvlade och frös medan timmarna i snålblåsten passerade och den väldiga militärtrucken vinschades upp för den omöjliga 45-graders backen en millimeter i taget.

Det tog två timmar. Efteråt möttes man av den prisvärda vägs skylten "*Inconvenience regretted*", ("Obehag beklagas"). När man äntligen kom iväg föll mörkret, och snålblåsten tilltog. Dessutom var man helt prisgiven åt den iskalla fartvinden i den öppna jeepen. Phudong nåddes halv sex när det precis hunnit bli natt.

Desto bättre blev man mottagen av sina gamla vänner från förra årets stöldäventyr. Jag fick genast te och god mat, och jag fick träffa min värdinnas man, som förde mig till den lokala polisen. Han försäkrade mig att jag skulle få mina pengar plus ränta i Mangan följande dag.

Tjuven som bestulit mig förra året var ett unikum. Ingen hade misstänkt honom. Före mig hade en fransman blivit bestulen på sin kamera någon vecka tidigare, men ingen hade fattat vem som hade kunnat göra det, då sådant aldrig hänt där förut. När jag sedan plötsligt bestals i hotellet på 6000 rupier blev tydligen det en signal för tjuven till att försvinna. Det blev hans undergång, ty så fort han försvunnit efter att ha bestulit mig blev han misstänkt.

I tron att jag blivit bestulen på bussen reste jag omedelbart tillbaka till Gangtok och fortsatte direkt till Darjeeling. Strax efter min avfärd ertappades tjuven gåendes och springandes på vägen till Gangtok med fransmannens kamera och alla mina pengar. Det var min präktiga värdinna som högg honom. Så fort hon blivit varse hans försvinnande och kopplat ihop två och två tog hon en jeep neråt och hann upp honom. Han försökte försvara sig med en kniv, men hon hade polisen med sig. Polisen tog hand om fransmannens kamera och mina pengar och utvisade honom ur Sikkim. Indiska polisen fick ta hand om honom.

De försökte få tag på min jeep och stoppa den och hinna upp mig i Gangtok, men jag var då redan på väg till Darjeeling. Jag fick ingenting veta förrän när jag hemma i Göteborg fick två brev från Sikkim (från min värdinna och från polisen) som klargjorde hela saken. De kunde inte skicka pengarna till Sverige. Det enda jag kunde göra var att lova att komma tillbaka i nästa november och personligen hämta dem.

De skrev även till fransmannen om hans kamera, men han svarade aldrig. Den kameran lär de väl således ha kvar ännu i tryggt förvar hos polisen i Mangan i norra Sikkim.

Polisen var mycket tillmötesgående, och han lovade mig att jag skulle få följa med till Mangan följande dag, som ligger tre mil norr om gränsen för vart turister får bege sig. Kanske jag får lov att bege mig ytterligare norrut. Det vore intressant.

(forts. i nästa nummer.)

Den omöjliga resan till Leh, del 8.

Mrs Rangwalla hade varit i Srinagar första gången 1962 som barn. Hon hade alltid återkommit till Srinagar med jämna mellanrum och kunde precis berätta hur det hade förändrats. På den tiden hade det bara funnits 150 husbåtar och nästan ingen trafik alls. Hela gamla staden hade varit intakt, som nu till stora delar var sönderskjuten av kriget. Nu fanns det 500-1000 husbåtar och lika mycket förfärlig trafik som i vilken indisk större stad som helst. Även Gulmarg och Pahalgam hade förändrats. Pahalgam hade varit en pastoral idyll utan ett enda hotell, och Gulmarg upplevde hon nu som smutsigt och eländigt. Gulmarg hade varit en höjdpunkt för mig, och lyckligtvis hade jag ingenting att jämföra med.

Andra indiska turister på husbåten var inte lika tacknämliga, allra minst för vår underbara värdfamilj. Tyvärr hände det ofta att de kritiserade allt, klagade på maten, åt för mycket och kräktes hela natten, som om det var matens fel och inte deras som ätit för mycket av det goda. Nästa dag krävde de pengarna tillbaka och for buttra och illamående sin väg. Ett sådant par hade rummet bredvid mitt. Mannen kräktes hela natten.

Ett annat mera pittoreskt turistpar var helt nygifta och kom från Lucknow, där brudgummen arbetade som köttkonservexportör, ett ovanligt yrke i Indien. De firade smekmånad i Kashmir av alla ställen och var helt betuttade i varandra, som om de råkat in i en salig fylla som aldrig gick över. Han till och med sludrade kroniskt. Jag har aldrig hört en indier tala sludrigare engelska. De var helt böbbiga i sin smekmånadssalighet och ställde till med alla tänkbara fåniga extraceremonier för att markera sin lycka med specialfotografer som skulle fotografera dem i folkdräkter och maharadjakostymer och annat sådant. För dem existerade bara deras äktenskapliga lycka och ingenting annat i hela världen.

Vi försökte besöka det gamla buddhistiska kloster ovanför Dal Lake, som ser så underbart bestickande ut på avstånd och varifrån man torde ha den finaste utsikten över sjön mot fortet och staden i söder. När mogulerna kom för 400 år sedan fördrevs munkarna, och klostret gjordes om till palats. Men mogulerna övergav palatset, då det ansågs spöka där, och länge kallades stället för "Änglarnas slott", då man ofta om kvällar och nätter hörde änglakörer därifrån. Änglarna försvann när briter kom, som anlade en underbar trädgård från mogulklostret och ända ner till sjön. Denna trädgård finns kvar ännu idag och är mycket välbesökt och populär, dessutom ligger det en golfbana intill, och alla Kashmirs lokala pampar har sina villor omkring den; men det gamla klostret får ingen besöka utan specialtillstånd. Det samma gäller det pittoreska fortet väster om staden, som dominerar hela sjön.

Kvällen blev den vackraste hittills och den perfekta tillfälliga avskedskvällen före min avresa mot Ladakh. I morgon skulle dessutom världscupen i cricket gå av stapeln, som Dave, Joel och Latief noggrant skulle följa klistrade vid TV:n hela dagarna, vilket jag lyckligtvis skulle slippa höra. Kvällen firades under tillbörliga former med extra mycket te, dessert med mango och häpnadsväckande kultursensationer: jag spelade mitt band som jag händelsevis haft med mig från Lund med Akademiska Sångföreningen som sjöng "Vintern ra...", "Ljuva flicka", "Uti vår hage", "Glad sås" och annat sådant så att det ekade över hela Dal Lake och Kashmir mellan husbåtarna; och Latief spelade ett band med Gipsy Kings från

Spanien som ursinnigt stampade fram sina raffinerade flamencos med passionerad sång på spanska. Denna kväll var på något sätt förtrollad.

Ladakhäventyret var nu så väl planerat och förberett som det kunde bli. Jag hade ju planerat att efter Ladakh ta mig ner till Dharamsala via Zanskar och Manali. Denna väg var definitivt omöjlig, då den bara var öppen juli-augusti. Redan åtskilliga gånger hade jag varit betänkt på att lägga ner hela Ladakhprojektet för att slippa den ekonomiska mardrömmen, jag hade ju ändå fått uppleva Srinagar med Gulmarg och Sonamarg, men nu föreföll i alla fall även Ladakh vara åtkomligt. Men från Ladakh skulle jag nödgas fara samma väg tillbaka igen via Srinagar och Jammu till Dharamsala. Längre kunde en resa i dessa trakter knappast göras.

Och detta hade aldrig kunnat möjliggöras alls utan Latief. Han skänkte mig denna omöjliga resa, som han kanske aldrig skulle kunna göra själv efter att ha brutit ryggen som 16-åring för åtta år sedan. Resan skulle kosta mig mer än bara skjortan, men så var den också närmast att likna vid en Tibetexpedition. Och som sådan skulle den bli den mest avancerade hittills, då jag var ensam deltagare och då den skulle gå till ett helt intakt Tibet.

(I nästa nummer: Andra framstöten mot Zoji La.)

Kinesiska miniatyrer.

Kina har problem. Det har Kina alltid haft. Men de har alltid tilltagit i takt med att Kinas makt och folkmängd har tilltagit. Men i stort sett är symptomen och problemen de samma som de alltid har varit. Genom att Kina är folkmängdsmässigt världens största land förekommer lidandet här i större utsträckning än i något annat land. Katastrofer förorsakade av torka och översvämningar, ofta alternerande med varandra, får apokalyptiska proportioner och tycks inträffa ständigt allt oftare. Redan på 20-talet konstaterades tilltagande problem med översvämningar och torkperioder till följd av den lavinartade skogsavverkningen. Inte på 70 år hade Kina lärt sig någonting av den saken, när de följdenliga naturkatastroferna på 90-talet blev de värsta någonsin. Västerlänningar som stannar tillräckligt länge i Kina för att i någon mån lära känna landet förvånar sig över proportionerna av den oerhörda tragik som tycks utspela sig överallt. Det händer att tiotals miljoner människor dör utan vidare till följd av någon översvämning eller annan naturkatastrof, och västerlänningen frågar naivt: "Kan det verkligen vara sant?" Det är alltid sant.

Under senare tid har även de politiska problemen tilltagit lavinartat. Fastän den kinesiska regeringen förfogar över världens största armé beter den sig allt oftare som om den utstod en belägring. Arbetslöshetsmassor översvämmar ibland städerna med demonstrativa folkvandringar, landsbygden avfolkas alltmer och försvinner in i megastäderna där de bidrar till arbetslösheten, svälten och slummen, brottsligheten ökar lavinartat främst i Shanghai och Peking medan regeringen slår ner på Falun Gong och spärrar in dess medlemmar i sinnessjukhus för att de inte gjort någonting utom gymnastiska rörelser. Under 1998 lär det ha förekommit 60,000 svåra demonstrationer och upplopp organiserade av "fiender till staten". De statliga industrierna rostar sönder och bidrar till nya arbetslöshetsmassor, och i Öst-Turkestan blir den muslimska gerillan allt bättre organiserad i sina terrorattacker mot kineser med bomber i parker och på bussar. De lär ha uppställt som mål att på lång tid utrota alla kineser ur Öst-Turkestan. Även i Tibet har det uppstått en ny gerilla som dock mest ägnar sig åt att hjälpa flyktingar över gränsen till Nepal och Indien.

I Shanghai och andra megastäder växer maffiorna lavinartat, och somliga av dessa lär ha som ambition att förslava Kina genom att upprepa "Opiumkrigets" framgångar från 1840-talet - det lär vara läge för det nu.

Följande dialog utspann sig på hög diplomatisk nivå bland några ministrar:

"Vad anser ert excellens om situationen?"

"Jag tror att någonting kommer att hända."

"Ja. Men när?"

"I sinom tid."

Mañana på kinesiska. Så lär man alltid ha löst alla problem i Kina - aldrig på något annat sätt.

Göteborg 25.1.2000